

Szoviár János

Illik-e az ördöghintán blogolni? – Lipcsey Emőke regényvilágai

A Svédországban élő Lipcsey Emőke sokrétű művész. Költő, író, orgonista, irodalomszervező, a magyar és a svéd írószövetség tagja. A pályáját képversekkel, számítógépes hang-kép-versművekkel kezdő, kísérletező kedvű alkotónő legújabban regényírással foglalkozik. Eddig megjelent három regénye (*Ördöghinta*, 2009; *Kés, villa, SMS*, 2010; *Taurus blogja*, 2011) az író nő sokszínűségét, képzeletgazdagságát, világ-, társadalom- és emberismeretét bizonyítja.

Lipcsey Emőke *Taurus blogja* című 2011-es blogregénye az interneten kialakult és egyre inkább népszerűvé váló interaktív irodalmi prózát imitálja. Az eddig megszokott prózai irodalmi alkotások – a klasszikus értelemben vett regények és én-regények – az irodalom passzív diskurzusában születtek. Ezzel ellentétben Lipcsey Emőke blogregényének szereplői – és olvasói – aktív részesei lehetnek a regényalkotási folyamatnak a fórumok, hozzászólások, kommentek, levelezési listák, üzenőfalak segítségével vagy mikroblog bejegyzésekkel.

A blogregény – mint új, de még igazán el nem ismert irodalmi műfaj – érdekes kérdéseket vet föl mind irodalomkritikai, mind szövegnyelvészeti szempontból. A hagyományos szövegekkel ellentétben itt átértékelődik az elbeszélői én és az író-olvasó státusa.

Lipcsey Emőke *Taurus blogja* című regénye – a címből adódóan – egy blogportál (haBlog) tagjainak üzenőfalakon, MSN-en és skype-on megjelenített életét mutatja be. Stílusbravúr, hogy az író nő – a magyar kultúra védelmezőjeként és terjesztőjeként – helyenként követi a blogolók hétköznapi, a társalgási stílusréteg alantas nyelvi jellemzőit, a nyelvhasználati és helyesírási hibáktól hemzsegő bejegyzéseket, üzeneteket, skype- és MSN-társalgásokat.

A regény szereplőgárdája igen színes képet mutat, s a magyar társadalom, a mai ifjúság-fiatalság keresztmetszetét adja – tipikus szereplőkkel. Különböző családi háttérrel, különböző fokú iskolázottsággal rendelkező fiatalok találkoznak a virtuális térben. Olyan fiatalok, akik a való életben talán elmennének egymás mellett, és sohasem keresnék egymás társaságát a valóságban. Vagy mégis? A blogportál szorosan összefűzi sorsukat, életüket. A regénybeli fiatalok aggódnak egymásért, látatlanul is szerelembe esnek egymással, s miután kiderül, hogy nem csupán a virtuális valóság, hanem a valós múlt is összeköti őket, együttes erővel fordulnak a mindent előre megmondó, mások életébe szándékosan beleszóló, mások sorsát tudatosan formáló közös ellenségük, Taurus ellen.

A blogregény érdekessége, hogy Lipcsey Emőke alakjai közül többen személyesen is ismerik egymást vagy a közösen megélt múlt (Debrecen, református kollégium) vagy a jelen véletlen eseményeiből adódóan (az orvos és az öngyilkos lány).

Az általános vélekedés – a blogolók sokszor hamis adatokkal, fotókkal, bejegyzésekkel és vágyakkal vannak jelen a portálon – részben rájuk is igaz. De ugyanúgy igaz az is, hogy egy részük valós identitását vállalva írja le gondolatait. Tehát a haBlog játékszabályai ugyanazok, mint bármely más portálé, s a regény alakjai úgy viselkednek, mint bármelyik más portál résztvevői.

Különböző gondolkodású, családi háttérű, társadalmi és vagyoni helyzetű fiatal reagál kommentekkel egymás írására, s skype-on, MSN-en beszél meg a felvett tartalmakat. Így fokozatosan alakítanak ki mélyebb, személyesebb, megélhetőbb kapcsolatot egymással nemcsak a virtuális térben, hanem a valóságban is.

A számítógépes vírust azonosító, hackeléssel vádolt Blackbeard (Konrád) egy tizenkilenc éves debreceni fiú. Életét a szerepjáték, a kalózkodás határozza meg. A Feketeszakállról szóló történetek keltették föl érdeklődését, s társaival szerepjátékaikban élik meg a történelmi valóságot, az 1500-1600-as évek angol–spanyol konfliktusait. Kezdetben nem követi a blogportálon zajló eseményeket, míg Orpheus, aki korábról ismeri, nem figyelmezteti arra, hogy Taurus róla írja a történetét. Ő az, aki a nagy leleplezések után leáll a blogolással. Valós és fiktív életterét a szabadság eszménye határozza meg.

Anakonda (Kandó Zoli) 22 éves pesszimista, önmagát visszataszítónak tartó fiú. Történetéből szerelmét, egy olasz lányhoz fűződő érzelmváltozásait ismerjük meg. Ő érdeklődik először Konrádról, hiszen ismert egy olyan családi háttérű fiút Debrecenben, akiről Taurus bejegyzéseket ír. A blogportál legtragárabb és legerőszakosabb figurája. Ezért viszi udvarlásképpen a barátnőjét Kovbojok koncertre, akivel ezek után megszakad kapcsolata (a lány túl vulgárisnak és szókimondónak tartja a zenekart). Féltékenységében megöli a lányt, Giuliattát a Szabadság hídon, majd önként jelentkezik a rendőrségen – így tűnik el a blogról.

Tettét – melyből számítógépes játék is született – blogtársa, ShingFeng is látta, aki be is számolt róla a többieknek. Nála van a legtöbb elgépelés, elírás, nyelvi bizonytalanság és hiba a regényszövegben.

MyDream 17 éves kollégista lány, alkoholista anya gyermeke. Orpheusszal szerelembe esik, s alig várja a nyarat, hogy a fiúval a valóságban is találkozhasson.

Orpheus (Jörgensen Björn) 22 éves félvér fiú. Apja kilétét nem tudja, anyja norvég, nevelőapja magyar. Két évet töltött a debreceni református kollégiumban, ott ismerkedett össze Konráddal. Az eredeti Orpheus trák származású legendás dalnok volt a görög mitológiában. Zenéjével lecsillapította a vadállatokat, táncra indította a sziklákat, megállította a folyókat, megindította az alvilág őreit, meglágyította Hadész és Perszephoné szívét, akik ezért visszaengedték Eurüdikét a

földi világba. A regény Orpheusa is zenész. Dallamaival sokakra hat, dalait sokan hallgatják a youtube-on, s gitárjátékával eléri, hogy MyDream skype-on levegye a pólóját neki... Laza szépfiú, egykori drogos, a gördeszka bajnoka, aki egy melegbárban dolgozik, így ki van téve főnöke állandó zaklatásának. Halála körül a regény egyik legnagyobb rejtélye dereng.

Vadnarancs 31 éves orvos. Hozzá szállítják be blogpartnerét, a belőtt Superfive-ot. Elvált, kislányát ritkán látó férfi, aki a realitást képviseli a műben. Megélhetési célból Svédországba megy dolgozni. Orvosként talán nemcsak a test, de a lelkek gyógyításához is ért.

Superfive 23 éves munkanélküli pesti lány. Drogproblémái miatt kórházba kerül. Öngyilkossági kísérlete után Vadnarancs hozza vissza az életbe. Élete csalódása szerelme, Blackbeard magatartása és kiléte.

Luna 19 éves „pinkmániás” lány. A leginkább ő áll távol a valóságtól, hazugságokat, a vágyait írja le a blogon. Ő látja utoljára élve Orpheust, s számol be a halálesetről. De előéletét, valósághoz való viszonyát ismerve hihetünk-e neki ezzel kapcsolatban?

Taurus a regény legmisztikusabb szereplője. 257 éves fiú. Konrád történetét írja, miközben provokálni kezdi a többieket. De kiderül, minden szava igaz. Mindent előre megjósol, meglát. Leleplezi a blogportál tagjait. Így kivívja a többiek gyűlöletét. A portál tagjait az ő kiléte foglalkoztatja a leginkább, mindenki a valós személyét kutatja.

Taurus, a mű végig rejtve maradt címszereplője mint a Sors, a Végzet hangja jelenik meg. Előre meglát, megjósol dolgokat, eseményeket, s lerántja a leplet a virtuális valóságról, a hazugságok világáról. Féltett és rettegett titkokat, tényeket árul el társairól, a portál tagjairól. Mivel az igazság képviselőjeként van virtuálisan jelen, a szereplők ellene fordulnak, támadják, s a vélt ismeretlenség homályába bújva közösen indítanak támadást ellene, bár kiléte, személye a mű végéig rejtély, mítosz marad.

Taurus – ha a nevéhez kapcsolódó csillagjegy általános jegyeiből indulunk ki – a legkitartóbb, a legtürelmesebb, a legállhatatosabb és a legmateriálisabb, ugyanakkor a legkiismerhetlenebb, a leginkább elbújtatott szereplő. Jele – mely a könyvborítón is jelen van egy betűbe rejtve – két felfelé hajló szarv. Ez az erők befogadását szimbolizálja. A kör végtelensége fölött a lélek félköre jelképezi, hogy az érzelmeket többre becsüli, mint a szellemet. Ezzel él kegyetlenül vissza.

A regény cselekményszálai – virtuális és valós síkon – Taurus kezében futnak össze. A sok váratlan fordulatot tartalmazó, sok rejtélyt megjelenítő és leleplező regényben egyre jobban összefűződik a blogolók élete, s egyre jobban föltárul előttünk érzésviláguk, gondolkodásmódjuk, ugyanakkor egyre jobban elmosódik a határ a valóság és a virtuális sík között.

Így válik a regény blogregényből társadalmi művé is. Lipcsey Emőke könyve több mint a virtuális és valós világ különbözőségének, egybemosási lehetőségének és összekeverésének problematikáját bemutató mű. A felszínesnek ható blogpárbeszédnek mögött látványosan húzódik meg a mai Magyarország minden valós társadalmi jelensége: az egzisztenciális gondok elől külföldre kényszerült fiatal orvos életnehézsége; a nincstelen, de tanulni vágyó fiatal, csinos lány gazdag, családos és jóságáért ellenszolgáltatásra számító idős szeretőjének támogatása; a valóságot feledtetni tudó drogok hatása; a munkanélküliség és az alkalmi munka embert próbáló természete; a kapcsolatokon, ismerőshálózatokon alapuló állásajánlat és álláslehetőség kérdésköre; a pszichésen sérült, vágyait agresszióiban kiélő egyetemista ámokfutása; a fiatal férfi munkaerőt zaklató homoszexuális főnök gátlástalansága; a jó, de igazán kibontakozni nem tudó, a világ elől menekülő fiatal tehetség halála; a blogportálok használóinak anyanyelvi műveletlensége, stilisztikai igénytelensége, primitív íráskészsége és gondolati szegényessége.

A regény egy fél esztendő eseményeit foglalja magában: novembertől áprilisig követhetjük nyomon a blogolók életét egyetlen virtuális térben (haBlog). Emellett megjelennek valós színterek is: Debrecen (Konrád és Orpheus története a múltból), Las Palmas (Orpheus világa Lunával), Göteborg (Orpheus temetése, melyen jelen van Vadnarancs, MyDream és Superfive is). Hogy mindez valóság-e vagy számítógépes manipuláció? Nehéz eldönteni. Azonban megállapítható, hogy Lipcsey Emőke irodalmi fikciója hitelessé válik a blog műfaj regénybe emelésével, s a történelmi háttér-időszak megadásával: *„Volt a vörösizsap-áradat, folytatásokban megy a Zuschlag-ügy meg a Kulcsár-ügy, hogy csak kedvenc sorozataimat említsem, most meg jön az EU-mizéria, a médiamummus, és még folytathatnám.”* – jegyzi be andras232 a mű 95. oldalán (Helikon Kiadó, 2011).

Egészen más típusú s stílusú regény az illemkönyvek, a tanító célzatú illemregények közé sorolható *Kés, villa, SMS*.

Az illemkönyvek a társadalmi szokások alapján helyesnek tartott viselkedés, a jó modor, az udvariasság szabályainak összességét gyűjtik össze szárazon, lexikonszócikkszerűen. Általában. Lipcsey Emőke a Helikon Kiadó gondozásában megjelent 2010-es regénye azonban másképpen közelíti meg a problémát, más perspektívából kíván illemtanórákat adni a fiatal olvasóknak. A költő és prózaíró művész közvetlen hangon, minden száraz, dogmatikus szabáylelemzéstől mentesen, regényformába öntve, történetbe ágyazva beszél a XXI. században is normának tekinthető társadalmi szokásrendről, az alapvető udvariassági és viselkedési formulákról.

Bár a könyv alapvetően fiataloknak íródott, a kamaszokat látja el elemi illemtanácsokkal – erre utal a könyv könnyed nyelvezete, helyenként kissé „szájbarágós” stílusa –, de utat mutathatna azoknak is, akik az alapvető emberi konvenciókat és

társadalmi szabályokat felrúgva, másokat megsértve, félrelökve igyekeznek érvényesülni a modernizálódott világban.

A könyv mindenki számára hasznos. Kerüli az eddigi hagyományokat, nem maradi, nem vaskalapos módon mondja meg, mit, mikor, hol és hogyan illik vagy kell csinálni; inkább tanácsol, javasol, példát mutat. A mű végig azt sugallja: semmi sem kötelező, csak illik.

A regényformába öntött illemtankönyv főhőse Kristóf, aki sok-sok év után Kanadából érkezik vissza Magyarországra, hogy elkezdje egyetemi tanulmányait. A sors egy kedves rokonhoz, Anna nénihez vezeti, aki féltő szeretettel, érő fiatalokat tisztelő tapintattal és türelemmel ismerteti meg vele, a viselkedni nem tudó, megszíról jött fiatalemberrel az alapvető illem- és életszabályokat.

A regény központi alakja az egyedül élő Anna néni. Férjét két év házasság után elvesztette, s a szeretett férfi halála után nem alapított soha családot. A négyosztás budai lakásban életterét megteremtő, magányos, de mosolygós, kék szemű, elnéző, Kristófit az unokájának tekintő idős hölgy látván távoli országból érkezett rokona „képzetlenségét”, azonnal följánlja, hogy „iratkozzon be Anna néni illemtan tanfolyamára”, hogy mire elkezdődik az egyetem, ne legyen baj.

Anna néni nem mindennapi ember. A Kristóffal töltött egy esztendő alatt teljesen visszaadja a fiú korábban megtépázott önbizalmát. Kiváló tanácsadó és sokat tapasztalt „illemtanár”. Fogékony mások problémáira, jó szívvel, embertársai iránti törődéssel bíró „házi pszichiáter”, szerelem-szakember, nemesi udvarokba illő társalkodónő. A nagy, öblös, mohazöld fotelben ülve és kötögetve remekül átlátja a világot, s tudja, hogyan lehet a klasszikus zenével két ifjú szívét egy ritmusra és egy ütemre hangolni. Soha nem volt gyermeke, ezért adja át tapasztalatait, szeretetét Kristófnak.

A nyolcvanéves Anna néni nem tipikus „nagynéni”. Nem zsörtölődik, nem rója föl a fiatalok bűneit, nem irritálja a magányban eltöltött évek után az új, viselkedésével helyenként megbotránkoztató lakótárs. Nyitott szemmel él a világban, érti és megérti a fiatalokat, s nem célja régi vágású lovaggá formálni a XXI. század gyermekét. Mindenre megtanítja fiatal rokonát, a szituációiban életképtelennek tűnő Kristófit. Az alapvető mi illik és mi nem illik helyzetekben biztos tudással vezeti végig a távoli világból és kultúrából érkező rokont nemcsak az ismert, évszázados hagyományokkal bíró illemszabályok alkalmazásain, hanem mindezeket – saját életkorát meghazudtolva – kiegészíti a modern életvitellel együtt járó infokommunikációs eszközök és technológiák (SMS, e-mail, Facebook) helyes és igényes használatával is.

A regény cselekvő hőse Dőry Kristóf. Anna néni öccsének unokája ő, húszéves fiatal. Eddig Kanadában lakott a szüleivel, most egyetemet kezd Magyarországon, hisz a téma, amellyel később foglalkozni szeretne, európai vonatkozású, s ezzel a

tárgykörrel hangsúlyosabban is foglalkozik az itteni tanszék. Vajon mi lehet az, ami Magyarországon ily egyedülálló?

A jó tanuló, kiváló iskolai eredményekkel bíró Kristófnak azonban fogalma sincs arról, hogyan kell viselkedni. Mindezt kiválóan példázza az Anna nénivel való első találkozás leírása.

Az idős rokonnál eltöltött egy esztendő alatt azonban mintha kicserélték volna. Erről ő maga is ír a Facebookon. Illedelmes, udvarias lett, magabiztossá vált, megismerte magát és a világ összefüggéseit, kommunikációja kifogástalanná tökéletesedett. Fejlődő karakter, aki az Anna nénitől tanultak alapján szinte minden társadalmi szerep betöltésére alkalmas lesz: boldogul a világban, udvarolni kezd, háziassá válik, főzni is megtanul, s terve, hogy elsajátítsa a zoknistoppolás fortélyát is...

Anna néni nyolcvanadik születésnapján realizálódik Kristóf szerelme a háztömbjükben lakó, Anna nénihez gyakran föllátogató, az idős hölgyet pótnagymamájának tekintő, az érettségi vizsgáira készülő, a fiú viselkedését sokáig mire vélni nem tudó Lengyel Vikivel, akivel minden beszélgetése Anna néni illetanleckéit idézi (lásd a Facebook-profil kapcsán fölmerülő eszmefuttatást). Ez a szerelem a legszebb születésnap ajándék a mindkettőjükkel egyformán törődő idős nő számára.

A könyv első fele tulajdonképpen illetanok gyűjteménye, majd a regény második felében bontakozik ki a valós cselekmény (házibuli, randevúk, születésnap rendezvény). Ez a rész a gyakorlati megvalósulása az első, inkább elméleti jellegű bevezető résznek, Anna néni illetanóráinak.

A regény érinti a generációs szakadékot (információszerzés a *Magyar értelmező kéziszótárból*, illetve a Wikipédiáról), a jelen és a múlt viszonyrendszerét (szokások, zenélődoboz, nosztalgia) és a szimbólumok, kapcsolatok kérdéskörét (sárga rózsa) is.

A műben a legkülönbözőbb illetani szituációkkal találkozhatunk. A regény választ ad és példát nyújt az illemszabályok változásaira és állandóságára, az italtöltés társadalmi szabályaira, az illem, az etikett és a protokoll jelentésrétegeire és különbségére, a bemutatkozás menetére, a vendégfogadás általános szabályrendszerére, a kommunikációs kapcsolatteremtés, kapcsolatfenntartás és kapcsolatlétezés nyelvi irányelveire, az udvarlás alapelveire, az utazás társadalmi jelenségére, a modern kommunikációs eszközök használatának általános szabályaira, az étkezési és a terítési szokásokra, a tabu kérdéskörére.

Ha valaki azt hinné, hogy fölösleges szócséplés és illemtangyűjtemény volna Lipcsey Emőke könyve, annak álljon itt a mű Anna néni által megfogalmazott üzenete: *„Ne gondold, hogy az élet minden pillanatára akad egy illemszabály, vagy hogy mindent, amit teszünk, vagy nem teszünk, egy illemszabályhoz kell igazítani.*

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az illemszabályok értünk vannak, s nem mi vagyunk értük.”

Úgy gondolom, Lipcsey Emőke *Kés, villa, SMS* című könyve a mai gyermekeknek, kamaszoknak kötelező érvényű olvasmány, de tanulságos időtöltés lehet a felnőtt olvasóközönségnek is.

Megítélésem szerint Lipcsey Emőke eddigi legkiválóbb, legnagyobb és legjelentősebb regénye a 2009-ben napvilágot látott bemutatkozó prózája, az *Ördöghinta* (Kortárs Könyvkiadó). A mű egyrészt az epikai műnem klasszikus, történetmesélő hagyományaihoz kapcsolódik, másrészt – elsősorban időkezelésével – a modern prózaírodalom sajátosságait mutatja.

Három, egymástól jól elkülöníthető, egymással azonban szoros összefüggéseket mutató cselekményszál fut párhuzamosan, szimbolisztikájukat, motivisztikai kapcsolataikat illetően szinte egyszerre a regényben.

Az elsődleges szál főhőse – Bende Antal – kortársunk. Történetét az író a 2001. szeptember 11-i, a New Yorkot ért terrortámadást közvetlenül követő időszakba helyezi.

A regény egyik fő tematikus területe a hatalom kérdése. Ez merül föl az ókori szálat mozgató Minosz történetében, a félig Zrínyi ősöktől származó Henrik, szász herceg Buda 1686-os visszafoglalásának az időszakában írt naplójában kibontakozó magyar történelmi múltban, s korunkban, a demokráciának kikiáltott, ugyanakkor diktatorikus elemekkel átszótt európai és világszintű társadalmi berendezkedésben (terrorizmus, fehér kommandó, globalizációellenes tüntetéseket leverő karhatalom, rendőri túlkapások).

Az idő a mű másik fő témája. A dominánsan a jelenben játszódó cselekményhez, Bende Antal történetéhez kapcsolódnak a távoli történelmi korszakok, Minosz király Krétája és a XVII. századi Magyarország eseményszálai, melyeket szinte egymásból fakadóan bont ki a szerző. A három, korban és térben egymástól távol eső cselekményvonalat úgy formálja, fonja egybe Lipcsey Emőke, hogy azok megoldása, iránya egy felé mutat.

Műfaji szempontból is érdekes a regény. A három cselekményszál több különböző műfaji sajátosságot, regénytípus jelleget hordoz.

Minosz király könyvtárosának, Losszaiának a története, az ókori világ és a krétai mitológia (Minosz, a labirintus, Minotaurusz, Ariadné, Daidalosz és Ikarosz) a mítoszregényeket, a történelem előtti idők mondanakincsét idézi. Ugyanakkor a kultúrát, az örök ismeretet képviselő Losszaia történetmondása és világlátása, ember- és világismerete a filozófiai regényt is imitálja, hiszen az ókori történet alapvető témája az idő problematikája. A regényben kezdettől fogva jelen levő, de csak időnként megnyilvánuló Losszaia szerint *„az idő maga az univerzum, magában foglal mindent, ami valaha létezett, létezik és létezni fog. Az idő te vagy s én*

vagyok, az idő a kavicsban testesül meg, melyet a folyóba hajítunk, az idő a kavics körül képződő gyűrűk sora, a mozgás maga, mely benned és bennem is megtestesül, az idő fává, bokorrá, sziklává és rókává manifesztálódik, az idő az egyetlen, ami kézzel fogható. Az idő testet ölt önmagában, a térben, anyaggá és fogalomná csomósodik, több milliárd alakot ölt, melynek nevet adunk mi, emberek.”

Henrik szász herceg naplója a történelmi regény hagyományain alapszik: bemutatja I. Lipót uralkodását és hatalmának megdöntési kísérletét, Zrínyi Miklós halálát és annak visszhangját, a megvert törökkel megkötött szégyenteljes vasvári békét, az emiatt elkeseredett magyarországi főurak Wesselényi vezette összeesküvését, ennek megtorlását, Thököly Imre kuruc mozgalmát, a XVII. századi, több sebből vérző Magyarország teljes, történelmileg hiteles eseményeit. Henrik herceg belső lelki vívódásai, kételyei pedig a modern lélektani regények sajátosságait tárják az olvasók elé.

Bende Antal története is túlmutat az egyszerű történetmondáson: társadalomkritikával átítatott politikai krimi is láthatunk benne, melyben európai, elsősorban a magyar és a svédországi szereplők, helyszínek, események dominálnak, egyenlő súllyal, a realista regények pontosságával. Talán nem véletlenül. A szerző ezt a két világot ismeri a legjobban.

Az író hitvallása, ars poeticája, alapfilozófiája szerint az idő egyetlen, oszthatatlan, megbonthatatlan egység, amelyben minden mindenkor és egyszerre létezik, s csak az emberi tudat bontja föl a felbonthatatlant idősíkokra, múltra, jelenre és jövőre. Ezért érezheti az olvasó, hogy a szálak egybemosódnak, s az események egymás mellett, egyszerre, egy időben, az oszthatatlan időben mennek végbe. Megint Losszaiát idézem: *„Ez az én történetem, de akár Lolli vagy Antal története is megeshetett volna velem, vagy Henrik szász hercegé, vagy az én sorsom lehetett volna az övék.”*

Az idősíkokat ismétlődő cselekményelemek, a fehér ruhás kommandósok rendszeres és megmagyarázhatatlan felbukkanása és eltűnése, a Henrik herceg naplójába rejtélyes módon beleírogató s a Bendét zaklató öngyilkos merénylő alakja (Kubat), az Amerikai Egyesült Államokat ért terroresemények motívumai, a három sík összeesküvés-elméletei, a krétai királyi palota falán díszelgő, a hercegi naplóban titokban megjelenő, a XXI. századi emberi sorsot meghatározó alapképháló (*„Lánggal ég, a poklok lángjával a torony, és füstje az egekig hatol...”*) tartja egybe.

A regény címe a szüntelen mozgást, az időtlen lengést idézi a megállt, örök időben. Ingázunk múlt és jelen, álom és valóság, fikció és realizmus, romantika és naturalizmus között. A világot mozgó erő kiszámíthatatlan, átláthatatlan és ördögi. Éberségre vagyunk kárhoztatva. Mert *„úgy hírlik, az Ördög megint megjelent. Háborús helyzet volt, ezért ez az állítólagos, de mégis cáfolhatatlan esemény*

nagy feltűnést keltett. A kedélyek felborzolódtak, mert az Ördög pont úgy nézett ki, ahogy le szokták festeni; szőrös és fekete volt, szarva volt, meg patája, hosszú villás farka, s ábrázatán cinikus vigyor ült” – szólnak a mű első szavai.

Említést érdemel a regény ábrázolástechnikája és elbeszélésmódja is. A végig egyes szám első személyű változó kompetenciájú, helyenként omnipotens elbeszélő mindhárom síkon jelen van – hol egy ókori könyvtáros, hol egy százsz herceg, hol egy huszadik századi történész és médiakutató bőrébe bújva.

A mű alapszála Bende Antal történetét tárja az olvasó elé. Bende történész, fő kutatási területe a modernizáció kora, a manipuláció és a modern média társadalomformáló szerepe. Apja hét évig volt szovjet hadifogságban, majd szabadulása után három esztendő telt el államellenes összeesküvésért. Bende 1964-ben, egyévesen hagyta el szüleivel szülőhazáját, Magyarországot, s költözött Svédországba, ahol magyarnak nőtt föl. Több mint tíz éve költözött vissza Budapestre, ahol megtalálta a boldogságot kedvesével, Lollival. De továbbra is járja a világot: előadókörúton járt az Egyesült Államokban – emiatt keveredik gyanúba a WTC-t ért támadások kapcsán –, s rendszeresen látogatja Göteborgban a fiát, az egykori öntörvényű élettárstól, Karintól született Dávidot, akit egyéves korától hatéves koráig – míg szülőanyja vissza nem perelte tőle – ő nevelt.

Bende a regényvilágban természetes, a valóságban azonban megmagyarázhatatlan eseményeken megy keresztül. Látja és hallja a több alakban fölbukkanó Ördögöt, aki hol a regényírásról érdeklődik, hol álnéven utazik a repülőn, hol a főhős fiát, a Dávidot ért haslövésről számol be. Bende kapcsolatba kerül az agresszív fehér ruhásokkal, akik az *„aki nincs velünk, az ellenünk van”* jelszót hangoztatva „védik” a demokráciát. Találkozik egy házibuliban az egykori KISZ-titkárral, a régi pártkader fiával, a titokzatos Szegő Gáborral, akinek elhagyott bőröndje fehér kezeslábast rejt. Megismeri Greenfieldet, a fehér ruhások szervezetének katonai rangokat nem használó, de mindent tudó és tudni vágyó, foglyáiból valómást kicsikaró dékánját. Látja az őt a New York-i merényletsorozattal megvádoló, a Kubattal őt kooperálni vélő Allwoodnak, az arctalan kommandó tagjának az arcát. És védenie kell magát Kubattól is, aki nemcsak Henriket, a százsz herceget akarja megölni, hanem Bendét is az egyesült államokbeli merénylet előkészítését tartalmazó CD augusztus 18-i átadójának, a WTC elleni terrortámadás egyik előkészítőjének vallja. Kubat állítása szerint Bende Antal fedőneve az akció során Lolli volt. Kedvesének említése annyira kétségbe ejti a történészt, mint amennyire egykor Bánk bánt kergette kételyek közé a Melinda név mint jelszó Petúrék Gertrudis elleni összeesküvésekor. Bende és a XXI. század eseményeit olvasva egyre jobban vélhetjük, hogy a világ biztonságát vigyázó szervezetek (IAC) valódi célja a félelemkeltés, sőt talán az is, hogy bizonytalanságot, anarchikus állapotot teremtsenek minden korban, minden térségben.

A mű térszerkezete megtriplázódik a regénysíkok, a helyszínek és a cselekményelemek által. Bende története a New Yorkból való hazatérés estjén indul, s Budapesten, a svédországi Lundban és Göteborgban bontakozik ki. Az ókori szál Kréta szigetén, elsősorban Knósszoszban (Minosz király udvara) és Phaisztoszban (Losszaia könyvtára) fut. A harmadik regénysík (Henrik herceg naplója) helyszíne elsődlegesen a XVII. századi Magyarország.

A mű időszerkezete – a térszerkezetet követve – tag. A krétai mondanakör elemei mitologikus időt dolgoznak föl, Henrik herceg naplójából a XVII. század második felének történelmi valóságát ismerjük meg, míg Bende idősíkja a regény megírásának idejével esik egybe. Mivel Lipcsey Emőke kortárs prózájának fő témaköre a hatalom (pl. Bende elfogatása, vallatása, az ötvenes éveket idéző börtöncellája) és az idő kérdésköre, így nemcsak a történelmi múltban, hanem a jelenben is tetten érhető, hogy az időt a hatalom határozza meg, diktálja. Így lesz a regényben – szinte minden átmenet nélkül, hatalmi döntésre – 2001-ből hirtelen 2004. Ezt illusztrálja Bende belügyminisztériumtól kapott 2004. október 10-én kelt levele még 2001-ben. Ugyanakkor létezik a regénytérben egyfajta definiálhatatlan idő is: *„Az IAC megjelenésével azonban mintha lassú szemléletváltás kezdődött volna, talán ez volt tevékenységük egyetlen pozitív hatása. Mert még az is, aki nem akarta, azaz a vak is látta, hogy valami nincs rendben az idővel. Amikor már nemcsak pillanatok, hanem hosszú percek lógtak ki az időből, az mégiscsak gyanússá vált, s a legelszántabb materialista is zavarba jött tőle. A fehér ruhások razziái jelentettek áttörést a kérdésben, mert mint az nyilvánvaló volt, egy-egy ilyen rajtaütés kívül esett mind az objektív, mind pedig a szubjektív időérzékelésen, tehát lenni kell egy harmadik időnek, ami számunkra csak igen kivételes helyzetekben érzékelhető”* – idézet a mű 31. oldaláról.

A regény idő- és térszerkezetét bonyolulttá teszi az az írói megoldás is, hogy ugyanazok a szereplők bukkannak föl különböző helyszíneken, különböző idősíkokban. Ilyenek a fehér ruhások (IAC) vagy a magyar nyelvet törő, Henrik gyanúja szerint a naplójába titokban bejegyző, ellene merényletre készülő s később a Bendét telefonon kereső Kubat, az öngyilkos merénylő.

Lipcsey Emőke *Ördöghinta* című regénye kiváló és érdekes írói megoldásokban bővelkedő olvasmány. Aki olvasta, tudja, miért. De aki nem olvasta, az sem biztos, hogy nem tudja. Hiszen a regény tanulsága szerint *„minden történésnek van egy meg nem történt változata, ami valahol jelen van, csak mi nem érzékeljük.”*

(Taurus blogja – Helikon Kiadó, Budapest, 2011.

Ördöghinta – Kortárs Kiadó, Budapest, 2009.

Kés, villa, SMS – Helikon Kiadó, Budapest, 2010.)

Kiss Dávid

A „magam-magamra látás” művészete

Tamás Menyhért: *Alkonyút*

Tamás Menyhért hetvenéves korában írt kötete, az *Alkonyút*, stílszerűen hetven versben foglalja össze egy élet hozadékát. Az irodalomban oly gyakori számadás kényszere ihlette kilencsoros költemények stációkként, mementókként állnak a költő pályájának ösvénye mellett, jelezve, hogy mik mellett kell nekünk is elidőznünk, vagy miket kell elhagynunk ahhoz, hogy utunk alkonyba fordulásakor mi is „magunk-magunkra lássunk”.

A kötet első darabja maga jelöli ki a versek számára az értelmezési horizontot. A tiszta magunkra látáshoz *egyessel kell bejárni a lépcsőfokokat, felfelé lépve is lefelé időzni, számba venni és elhagyni mindent, amit már rég el kellett volna, mindent, ami elvakít*. Ez az igény mindnyájunkban munkálkodik, minden életszakaszban jelentkezik. Eltérő hevességgel huszonévesen éppúgy, mint hetvenévesen. Ez a *minden* végtére is önmagunk folytonos feltérképezésének eredménye, a felfejtett *én* életútnyi dolgainak leltára. Ennek a „mindennek” a jegyzékbe gyűjtésére vállalkozik Tamás Menyhért kötete, méghozzá az emlékezés, felidézés, sűrítés misztikus aktusának segítségével, helyenként virtuóz költői formateremtéssel, de végig a számot vető ember aprólékos, gondos, bölcs figyelmével.

A versek közötti koherenciát és kapcsolatot éppen ezért nem a történések valóság, kronologikus egymásutánja teremti meg, hanem az emlékezés által a tudatból csapongva felbukkanó képek, élmények misztikus hangulata. Az emlékezés sosem racionális, a különböző emléktöredékek eltérő jelentőséggel és fontossággal bukkannak elő a tudatból.

Mégis végig érezzük, a versek *haladnak valamerre*, vektorként jelzik az értelmezés és a számadás miértjének irányát. Ezt erősíti a kötet címe is: *Alkonyút*. Az út egy folytonosságot, folyamatosságot, mozgást megjelenítő szakasz, de van kezdő és végpontja, valahonnan valahová visz; nincs olyan út, melynél ez a két határoló elem ne lenne kimutatható. Az alkony jelöli ki az út végpontját: a nap lenyugvását kísérő földrajzi jelenség az emberélet végének örökös toposza. Ha egy *út* végét az alkony zárja, akkor a bináris ellentét – mert ebben gondolkodni alapvetően emberi – másik oldalán, az *út* elején a hajnalnak, az indulásnak kell lennie. Így tudja betölteni szerepét a számadás, így lehet teljes a magunkra látás cselekedete, ha a kezdetektől igyekszünk a részeket az egészbe építeni.

Az emlékezésből, merengésből reggelek és esték kerülnek elő, *miért*ek, *márok*, kérdések, melyek a végtelenig feszülő időt ostromolják, a múltból visszaidézhető fényekre kérdeznek rá, a lélek növekedéseit követik nyomon a reggeltől a *szívek tízparancsolatáig*.

Mint azt korábban említettük, ha az *alkonyútnak* az alkony a végét, akkor a hajnal az elejét jelenti. Ebből kiindulva az alkony a versekben megjelenő estékkel, míg a feltételezett hajnal a megidézett reggellet állítható párhuzamba.

A reggelből is már a számvetés aktusa bontakozik ki, a *kellékek* leltára. Ezekben a reggelekben a *titkok titkának* megfejtésére törekvő *én* jelenik meg, aki saját életének útján keresztül igyekszik kibogozni a mindenség szövevényét, aki a rászabott munkában el nem fáradva *minden ébredéssel innen fut a halálon*.

A misztikus pillanatot a következő versben a szivárvány színpompás megjelenése még tovább feszíti. Arról nem is beszélve, hogy egyes mitológiákban a szivárvány a földi és égi szféra összekötőjeként szolgáló út, így az *alkonyút* mellett ez is képes az *ént* végigvezetni a számadás folyamatán, átkísérni a földi életből a feltételezett égibe.

A kötet másik központi témája az idő. Kétféle időt bonthatunk ki a versek idődimenzióiból. Az egyik a valós kronologikus idő, amely inkább makrostrukturális szinten jelenik meg, ott válik fontossá. A kötet – a költő hetven évének megfelelően – hetven verset tartalmaz, így a kötet egész alapszerkezetét ez a valós idő határozza meg. A fontosabb életszakaszokat a szövegben a valós évek száma is jelzi, így találkozhatunk az ötvenedik évvel, melynek különös fontosságát a szövegbeli jelöltsége is hangsúlyozza.

De emellett a kronologikus idő mellett az *én* saját időérzékelése is meghatározó. A bergsoni szubjektív-objektív idő elkülöníthető ebben a szövegben is, a versek gondolati magját az *én* szubjektív időérzékelése hatja át. Így a tapasztalatok részben eltávolodnak a megélt események valós idejétől, általánosítódnak, mindenki számára dekódolható szentenciákká nemesülnek. Így játszik egymásba az életútját bejáró ember kései számadása az idős emberekre oly jellemző bölcséleti tanításokkal. A kötet verseit tehát ez a fajta idő- és funkciókettősség szervezi. Egyfelől a számadás, másfelől pedig az önmagából valamit átadni vágyó, az emberiséget tanítani igyekvő ember pedagógiája.

A lehetetlennel határos feladat lenne a versek gondolati mondanivalóit a maguk teljességében felfejteni. Pontosán fogalmaz Görömbei András, mikor a kötet kapcsán azt írja, „az *Alkonyút* hetven számozott versébe jelzésszerűen belesűrítette a maga teljes létélményének legfontosabb elemeit.”

Az *Alkonyút* jelentésuniverzumának határtalansága a valós kozmosz beláthatatlanságával esik egybe. Egy egész emberi élet élményanyaga számtalan módon bejárható, megközelíthető. A *végtelenig kísérhető Időt*, egyben a *titkok titkát* megénekelni vágyó verseket talán nem is kell részekre bontani, egyesével értelmezni. Elég nekünk az, hogy a költő *osztott énekekben élve* már fragmentumokra bontotta saját élményeit, tapasztalatait, és hozzánk ezekből a részekből szólnak a létélmények komplex jelentései.

Mi pedig szegődjünk a költő mellé, járjunk nyomán az *Alkonyúton*, hogy vele együtt mi is *lefelé is felfelé lépjünk!*

(Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2010.)

Madarász Imre

„Évkönyv” 1913-ról: vég és kezdet

Flórián Illies: 1913. az évszázad nyara

A német Florian Illies minden szempontból különös „évkönyvet” írt. Hiszen cím- és főszereplője, 1913 is rendkívüli esztendő volt, ami az első világháború kirobbanásának szomorú centenáriumáról visszatekintve igen jól látható. Nemcsak az úgynevezett „hosszú tizenkilencedik századot” zárta le, de az emberiség történetének egy korszakát is, a világtörténelem egyik legnagyobb cezúrája előtt, mely mindent, mindenhol „előtt”-re és „után”-ra osztott. „Az utolsó békeév” egyszerre ébresztett és ébreszt mindmáig nosztalgiát a „belle epoque” és kíváncsiságot a világtragédia előjelei iránt.

Florian Illies mind a két olvasói vágyat kielégíti. Nagyszerűen egyszerű megoldással. Felismerve, hogy a „régí világ” búcsúévről a monografikus, illetve narratív történetírás eszközeivel átfogó képet bajosan adhat, szinte kihívóan vállalta az impresszionizmus, a töredékesség, a mozaik- vagy kaleidoszkópszerű ábrázolás elkerülhetetlen szubjektívizmusát, szaggatottságát, hiányosságait. Pillanatképekből kísérelt meg korszakot összeállítani, csak a hónapok szerinti felosztásban követve hagyományos-következetes sorrendet, minden másban kötetlenül, szabadon ötletszerűen, tetszés szerint ugrálva ide-oda a legkülönbözőbb országok, művészetek, tudományok, műfajok, egyéniségek, „regiszterek”, színvonalak, hangulatok, hangütések stb. stb. között. Az eredmény egy könnyed, olvasmányos, szórakoztató leporelló, színes és vegyes képeskönyv, album, netán afféle kései napló, esetleg retrospektív-rekonstruált „újság”. Mintha Tasso receptjét követné: finom, ízes, édes, élvezettel fogyasztható italba keveri a sok tudásanyagot és tanulságot. Aki szórakozásból olvassa, művelődik általa, a művelődni vágyó pedig szórakozik. „Utile et dulce”: kellemes útítárskönyv nyaraláshoz és ajánlott olvasmány tanulóknak.

1913 egy civilizáció végjátéka volt, ennek megfelelően „emlékkönyvét” belengi valami szomorúság, egy pusztulás előtt álló, halálra ítélt világ hangulata, világvége-érzése, halálatmoszférája. Illies nem győzi bemutatni, mennyi nagy próféta, zseniális megőrzője volt a láthatatlanul közelgő apokalipszisnak: Oswald Spengler, Karl Kraus, Maxim Gorkij, Thomas Mann, Carl Gustav Jung, Marcello Dudovich, Ludwig Meidner... Wagneri vezérmotívumként idézi fel újra és újra a pszichológiai, filozófiai, művészi metaforikus „apagyilkosság” példáit, mint jelképeit, előjeleit emberemünk addigi legvéresebb önpusztításának, egy virágzó civilizáció hagyományromboló barbárságba süllýedésének. A „fiatal évszázad”

sorsszimbólumát látja abban is, hogy Bécsben, „a modernizmus fellegvárában” egyszerre tartózkodott, s minden bizonnal találkozott is a majdani két legemertelenebb és leggyilkosabb világtorzító zsarnok, Hitler és Sztálin, valamint az utóbbi leendő elvtársai: Trockij, Buharin és Tito.

A balkáni előháborúk, a fokozódó militarizmus, a katonai világtömbök formálódása mellett – habár másképpen – a múlttal való radikális szakítást hirdette, kísérte meg avagy készítette elő a szépirodalom és a képzőművészet jelentős része is. Filippo Thommaso Marinettitől Georg Traklig, Pablo Picassótól Marcell Duchampig „a múltat végképp eltörölni” akarták azok is, akiknek puska és ágyú helyett toll és ecset volt a fegyvere. Sűrűsödött „a Nyugat alkonya” – nemcsak Spengler érlelődő filozófiájában, de Európa klasszikus humanista és felvilágosult hagyományainak válságában úgyszintén. És sok írástudó perverz kedvét lelte ebben. Utánuk az özönvíz? Nem: előttük a vérözön. És mindaz, amit magával sodort, előidézett, rászabadított a világra. 1913 nem „az évszázad nyara” volt: inkább ősz. „Közelítő tél.” Közelítő jégkorszak. Naptárilag 1914 követte – erkölcsileg a „nulladik év”.

„Ideges korszak” – idézi mintegy summázatképpen Franz Kafkát Illies. Az ő művének legfőbb varázsa, hogy erről a beteg, lázas, haldokló korszakról, a régi Európa búcsúévééről nyugodtan, derűsen, elbűvölően és mégis hitelesen tud írni.

(Park Könyvkiadó, Budapest, 2014. Fordította: Fodor Zsuzsa)

Szepes Erika

Ami biztos a bizonytalanban

Novák Valentin: Hovautazni

Már a kötet címével jelzi Novák Valentin, hogy nincs „hovautazni”, vagy ha van is, ki tudja, hol is van az a hova. És kifejti a bizonytalant: „Hányszor hova se jutottam?”, „Hányszor odaminekértem?” Túl azon, hogy mindezeket a kételyeket egyedi szófordulatokkal adja elő, valóban megteremt egy bizonytalanság-hangulatot, amelyből (látszólag) nincs kiút. Ebben a bizonytalan világban minden illeg-billeg: „Szívem libikokakola”, ami ki is borul, „kiömlik a hóra”. És a versvégen felzengetett sor: „Télvég. Recipei múlás.” – a bizonytalanságot a biztos végbe vezet (9. old., a továbbiakban az arab számok a kötet oldalszámait jelzik).

„Végbe” egy olyan ciklus *elején*, ami az életút ciklusa, s amelynek címe: *La grotta*, ('A barlang') jelentheti magát az életutat, de elsősorban az út kezdetét, az anyaméhet, a sötétből kimozdulás helyét. Ám az élet kezdetéről Novák Valentinnak nagyon gyakran, majdnem mindig az élet vége, a halál jut az eszébe, így a barlangból kivezető út egyenesen visz a másik sötét, elnyelő lyukba, a koporsóba. („Nem áltat az életlőttő. / Fődj rajta a koporsó, / kereszt a tárgnyeremény.” 10) Az élet tehát lutri, avagy lottó, pontosabban Novák szójáték-hajlamával: Lotyó. Ezen az ironikus, sőt a továbbiakban inkább önironikus hangon adja elő beszámolóját a *curriculum vitae*-ről. (Mert ha végignézzünk a cikluscímeken és persze a bennük foglalt verseken, az élet tagolását adják: *la grotta*; az idegenül-ismeretlenül hangzó *remi*, a döntetlen, a befejezetlen játszma; az *Ökör a tájban* ciklusban a szerző belerajzolja magát az őt körülvevő környezetbe; majd a *Sehanyadik zsoltár* a már ismert bizonytalanra utaló megjelöléssel: a fohász, az ima senkihez, sehova, sehanyadszor...)

A kötet arról az életről szól, amit a szerző nem is élt meg, amelytől távol és kívül maradt (*Lekéstem életfilmem*), és ezzel a kívülmaradással megteremt egy olyan aspektust, amely végigvonul a kötetben: a kettős Én-t. „*Senkim* ült be életfilmemre,.../ Nem tudtam, ki ő, mit akar...”, „személyes *Senkim* rám köszönt”(12). A vers vége sejtet valamit a kettős Én-ről: a szerző halálos helyszínen tartózkodik, kórtermi látletet ad, és ezt a beteg nem-Ént látja kívülről. Az élet váratlan befejezése helyett – menekülés a kórházból, hiszen a halál, az „onnani tervek sem oly vakprecízek” – egy szép anyavers következik, a grotta-metaphora folytatásaként („Míves kapu ő, e világra nyíló”) tele lelkiismeret-furdalással, önvizsgálattal: miben vétkezett anyja ellen, akire gondolva érzéki észleletekre emlékszik (ételekre, simogatásra, aggodalomra).

Az önéletrajzi vázlat után tényleges *curriculum vitae* következik: az említett *La grotta* címen egy többrészes hosszú, epikus vagy inkább epikolirikus költemény,

amelynek részei versformákban is elkülönülnek egymástól. A magyar szakterminológia nemigen tud mit kezdeni az ilyen típusú versekkel: Nagy László és Juhász Ferenc hasonló epikus költeményeit „hosszúversnek” nevezi, ami egy kontúraltalan és tartalmatlan kifejezés, és kizárólag a mű terjedelmére vonatkozik. Előzményeinek a 19. századi történelmi kiséposzokat is meg szokták nevezni (Vörösmarty, Arany, Petőfi verses epikája), majd a tudományos szemlélet ide sorolja azokat a mitikus világteremtő műveket is, mint Weöres *Mahruh veszése* és *Tatavane királynő* című műveit (több is van neki).

Novák Valentin életrajzi „hosszúversei” tulajdonképpen a mítoszteremtő művekhez állnak közel, amennyiben önmaga mítoszt teremt meg, életkorról életkorra haladva, megválasztva azt a versformát, amely az adott életszakaszhoz leginkább illik. A kezdő *La grottá*-hoz a magyar költészet epikus sorfaját, a 6//5, ill. 5//6 tagolású tizenegy szótagos sort választja (Csanádi Imre is kedveli hosszúverseiben, műveiben ezt a sorfaját); a „mesés” gyermekkorról, a gyakran fájó óvodai emlékekről a ringató felező hatosban szól, s ez a versmérték kíséri a gimnáziumig, tehát a gyermekkor végéig. A „mindig kedélybeteg” főiskolai éveket szinte cinikusan, érzelemnyilvánítás nélkül beszéli el („És hány de hány lánynak *ágytárgy* vágya voltam, / de vak bakként magam holt lelkét csiholtam ... / És önemésztett gerjesztett *közenyészet*,/ mert nem elemeztek ki lélekszemészek” 17). A tárgyilagos előadáshoz az epikus felező tizenkettes illik. Amint érzelem szívárog a tárgyilagos elbeszélésbe („és *megnemértettség* sötétjén kukultam. / *Égelem* töltött, ha segíthettem kacskán, / magamra számlálok, ébredjek lassacskán.” 17), azonnal vált a ritmus: vissza a felező hatosba, ami most nem a bájos ringatót hivatott előhozni, hanem az események felgyorsulását követi. („Szappannal borotvált / bős munkanélküli, / kit életrobot várt, / nem menedzserbuli.” 18).

A következő életszakasz a tisztázás: hol állok, mi a dolgom az életben? Mi nem voltam? Ki állt mellém? („Találtam egyet, aki velem lobog”). És az állapotfelmérés: „Itt tartok. Állok botütésre várva, / bennem duellum, kinn végletem párja.” (18) Ez a rész ismét epikus sorfajokat kíván, megtalálja a 11 és 10 szótagos sorokból álló periódust.

A határozott *Egyvers* című sorozat következik, ám az alcíme rögtön elbizonytalanít: *Próbálkozások*. A benne foglalt versek ismét a lehetetlenség és a tehetetlenség variációi. Mindük mögött ott sejlik az eredményükként kialakult lelki baj, a pánikbetegség, amely szó leírása után következnek a betegség szimptomái: félelem („égbolt félő versüzemem”), a reszketés-remegés („az Úr táncol dobbörömön”); majd a [*p.m. sámánda*] alcímű negyedik verzióban a tépelődés hit és nem-hit között; az ingadozás a gyors mozgások kifejezésére alkalmas rövid, négy szótagos ütemekben történik. Mindezen rossz érzetek után következik a személyiség adekvát válasza, a rejtőzködés a világ elől („zárójelbe’ / elrejtőzöm”, 21). A világ elől elrejtőzés megnyilvánulása a személyiség már korábban felismert kétfelé hasadása („tüzet viszek / *énelöttbe*” 22).

A kettős Én különös képekben jelenik meg: „páternoszter / ég s föld között / lelkem

honor-/ ért költözött” (22). A páternosztér, az *up and down* lelkiállapot metaforája nagyon mélyen ül Novák Valentin lelkében és tudatában, mert ezt megelőzően kötetet szentelt neki (*Páternosztér* 2012, Pont Kiadó). Ott valóban ég és föld között létezészt jelenít meg a páternosztér, a személyiségben rejlő sokféle dualizmust (racionalitás és érzékiség; szellem és anyag; kicsi és nagy stb.), és olvashatjuk benne azt a mondatot is, ami elindítója lehetett a *Hovavonatozni* kötetnek: „Közel negyven évesen sehová sem jutottam”. Az új kötetben szent és profán is ellentétezik egymást: „*istenhinni / isteninni*”, archaikus és keresztény hit ütközik: „vejnemöjnen / mágiával / országleplű máriával” (22).

A [*mintapróba*] alcímű darabnak már a formája is egy különös minta: saját leleményű, háromsoros versszak 8//6//8 szótagos sorokból – rendkívül dekoratív, jól csengő ritmus, amelyben valóban próbálja megírni a megtalált hit szépségét, holott tudja, hogy a nyugalmat hozó hit ellen a rút gonoszság támad: „Ostromlott lelki hitvárat / omlani kívánnak / blöfflétű bivalylények és...” (23)

És belefárad a keresésbe, a próbálkozásba, és a ciklust a [*próbátlanság*] alcímű darabbal zárja, amelynek során az önvizsgálatban hol bűnösnek, hol önérzetesnek találja magát itt, a földön, amit most először nevez „magyar ugarnak”: „végtére is nem próbáltam / változni magamban - / szóval hintem parlagföldem / *ma imaszakadtan...*” (24)

A második ciklus címe a rejtélyes *Ének a remiről*, ami helyütt veszteséget jelent. Az életnek ebben a korszakában a legteljesebb a rejtőzködés: miközben *Élve boncolás*-on esik át (31–33), lelke mélyét nem éri el, ami benne érték és rejteni való, a költészet, a szike alatt nem tárul fel. A viviszekciót nem a külvilág kényszeríti a költőre: ő maga próbál lelke mélyéig hatolni, hogy végre tisztába jöjjön magával. A kettős Én-képet rajzolja tovább: ő a műtő és a megműtött egyben. A személyiség műtő-fele durván támad a műtöttre: „Ki vagy te,/ mi vagy te, / ocsmány költő állat, / miért szívod vérét e / prózai világnak?” Tovább lépve dallamos felező hatosban ad öntudatos választ a kutakodóknak: amit belőle felszeletelni tudnak, abból soha nem derül ki ritmusa, ríme, tehát költői tehetsége, ihlete, sőt, a világban betöltött helye sem. Itt – gúnyosan még egy réját is elkurjantva – a manapság meglepőnek számító vallomás:

Talányom, trillárom,
 élő halottságom,
ki vagy te, mi vagy te,
 lump proletárságom,
 főzelékben szétfőtt
 babérkoszorúm,
 belső csataterem
 ...

(33)

Mert Novák Valentin küzdelmei – bár folynak a külvilágban is, a lump proletár szegényszagú főzeléke mutatja – főként e belső csatatéren folynak, ahová viszont senkit nem enged be. Ami e belső küzdelmekből megtudható, azt megírja ő maga. Megírja az efféle kettősségekben, antinómiákban (földre rántva a magyar költészet szent jelképét, a lángoszlopot): „szembeszél és szentbeszéd / ez a költészet maga. / Levizelt gatyaszárad vígan lengeted haza. // Lángoszlop trapéz nadrágban...” (38) A kettős Én már-már skizofréniásan szemléli kétféle magamagát:

Nézem a vízben
az Ént. Vízből az Én néz
engem. ..Nézi az
énem a vízént...

A versvég természetesen groteszk csattanóra vált:

Néz a folyóamazon,
míg nézem a vízen
a zen... (64)

A lump proletárköltő bőrébe bújva el is játsza, hogyan kell pózoló költőként létezni: alkotni csak fűtetlen szobában, éhesen lehet, s „Ha kibújt egy-két dacos költemény, / műszenvedésem bizarr kölkei, / visszatérek fűtött nagyszobámba, / dús estebédemet elkölteni!” A balladaformájú vers (címe: *Jótanítás jobbadája*) Ajánlásában ars poeticaként hirdeti a nélkülözést, az ínséget, megérezvén (József Attilán és Radnótin nevelődve), hogy az „életes” költészet a hiányból, fájdalomtól születik meg. (57) Ugyanilyen gondolatokból táplálkozik a *Világvers*:

„Legyen a világ a versé, mondandód pedig istennyerssé!” (52) Nagy László versét átfordítja: „Áru és árulás – feljelentett bárdok – / nyitott aktáinkban jellemhibák” országában élünk, s a fohász a költőhöz szól: „lemerült hited élni sebesítsen /.../ Önmagad vidd át, / illó tenmagad /...velünk ...” (50–51)

A Káin-lélekkel bolyongó Ábel, aki megölte „gyöngébbemet”, mert „megölte jobbmagam”, a kettős Én végletes kifejtése, *tragikus* lezárással: „s nélküle nincs szavam, / mit pusztába kiáltok” (122).

Legerősebb az önmeghasadás a hit dolgában. A művelt, okos, felnőtt férfi a természettudomány erejével száll szembe a dogmákkal: az *Izzásból kiszakítjuk* vers a négy alapelem működésében érzékeli a világ mozgatóerejét: „Szenvegyületben lakik-e a lényeg - / bontja a kétely Isten erélyét” (36) Az már csak külön hozadéka ennek a fontos versnek, hogy különleges időmértékes ritmusban szólaltatja meg a költő: egyedi leleményű, előzménye-nincs a ritmus.

(A hittel folyó szakadatlan küzdelem tárgyalásával átugorjuk a kötet harmadik ciklusát – majd visszatérek rá. De az istenes versek a személyiség kialakulásának fontos tanúbizonyságai, és együttes tárgyalásuk jobban láttatja a folyamatot.)

Az istenhittel küzdő ciklus címe: *Sehányadik zsoltár* (a cím rokona a *Hovavonatozni, Sehova jutottam* stb. bizonytalanságsorozatnak.), és az Istennel perlekedő próféták hangján – még némi blaszfémiával is – protestál minden ellen, amire a hit nevében tanították. „Minek minekre válasz, ha nincs minek után OTT sem / találhatsz megnyugvást, mert hidrokefál az Isten /.../ Mi ez? Ó hit, tagadás, prúd erény – mire való?” (107) Ezúttal azonban Isten válaszol, és válasza az ember teljes megsemmisítése:

*...Nincs kegyelem!
Isten vagyok, játékszabály. Nincs emberhitem.
Valamit elrontottatok, ha bocsánatnak
kellek, majd kiheverték, és csodálatnak – agg
arcom ne csüggjön – tárgyaként a festett égen.
Képeitekben tükröződni istenszégben...*

*Hová is hull az ember? Dübörgöm arcotokba:
sóként pereg felfedezett univerzumokba,
nem ízenként frissen sült égi fogásnak, de
átoknak, ármánynak nyű(g)nek, pondrónyafogásnak.*

Durva blaszfémia a következő vers is a világot és végül önmagát is felfaló Istentől, s a groteszk verszárlat:

*Befalnám végül gurman önmagam,
ember nélkül élnem hisz hasztalan.
S kihánynék mindent az Ūr körútra...
Fiastyúk eszi föl... Próbáljuk újra!*

(110–111)

Nem kíméletesebb a *Présvers* sem. Kezdeté és vége között a cselekvés alanya és tárgya változik. A kezdet:

Szüretel az Isten. Imanyilalással emberfürtöket dob puttonyába...

és a vég:

a legfőbb kérdést föl se tehessem: Istent is, egyszer, ugye leszüretelik?

A kétség a hitben a valaha hívők legfájdalmasabb hiánya. Ez érzik Novák Valentin versein is. Hívő és hitetlen énje az az alap, amire kettős Én-je bomlik, vagy másként: ami megbontja személyiségének egységét.

S találunk-e valamit, amiben biztos ez a költő?

Költészetének harmadik ciklusa, amit – mint jeleztem – átugrottunk, az *Ökör a tájban* címet viseli. Nem túlzottan fenséges cím, nem túlzottan fenséges a kép. A táj – *pars pro toto*: Magyarország.

Novák Valentinnak nincsenek tájversei, a természeti képeket is metaforaként, hasonlatként használja. *A táj számára az ország történelme*, a területén zajlott háborúk, véres csaták. Az ökör, a tudatlan, ártatlan barom, aki még megmaradt, miután Isten leselejtezte teremtményeit. A táj körül aknamező, háború, nyomorékok, egy keletre ballagott öreg lantos (az utolsó költő?) lábnyoma, és a teljes pusztulást betetőző kép: „és a sittkupaccá / lett városban / egy hajdan bukolikus / árkád alatt / két rongycsalád / marionett testtel / pimasz arccal / marcangol / fazékra érett / kislovat / s madarak hullnak...” (79) Novák Valentin láttelepe egy háború sújtotta tájról. Nem írja le a „magyar háború” vagy „honvédő háború” definíciókat. Mert háborús víziója tovább terjed, világméretűvé dagad (81), megidéződnék a máglyahalált halt mártírok is (82).

Hogyan jutott el idáig a költő? Az első ciklusban van egy verse, a *Harminckette-dikén*, amely előre jelzi a romlást: „busztól idomult / testünk törte a lét, *megvásárolt tudatunk* ...{kiem. Sz. E.} *Mából* centrifugált / koldus költözik éppen, mert padja belakva...” (25) Majd a József Attila nyomán írt *Újabb medáliák*-ban: „Csörög-zörög már a hírrel vesző, / *kiszántott*, hisz terhes a temető, / fut, kiért esznek kozmikus végek, / és vakon botlik a világlélek.” (41) És a hasonló látteleket felvetítő versek beszövik az egész kötetet: a *Badar táj*, *badar ecsettel* már egyértelműsíti az ökröt befogadó táj mibenlétét („Valóságsóval bevetett tájék; / szárba se szökkenjen a szellem...”, 92); a *Minden ugyanaz* ismét egy világméretű leépülés, leromlás, amelyben ismét felhangzik a költő sajátosan fogalmazott kétségbeesése: „*ha vagyok, mi végre vége*” (100). A *Körtánc* egy vad Walpurgis-éj bankárkisasszony boszorkányokkal, szétrongyolódott szilikonkeblű diszkókirálynővel, romlott Kalüpszóval, disznórágta Kírkével, s a hegy lábánál álló, alulról néző férfiak latin felszólításra inni indulnak (93–95). Ha visszapillant a történelemre, háborúkat és viszályokat lát (görögök és gótok), *A lélek a Bastille-ból kilépő* nemcsak a francia forradalom véres emlékeit idézi, de tudatosítja bennünk, hogy ama híres három jelszóból (*liberté, égalité, fraternité*) máig nem valósult meg egy sem, így hát a Bastille-ból kilépő lélek visszalép, és „fragmentális önkéntcsöndbe / húzódik” (56)

Ennyi negatív emlék és élmény, ennyi belső bizonytalanság mellett van-e ennek a költőnek valami biztos fogódzója, valami igazodási pontja az életben?

Van. Ez a magát bizonytalannak, kétkedőnek megrajzoló költő *rendületlenül, megingathatatlanul szereti a hazáját*, őrzi és tovább élteti kincseit, értékeit. A *Bori jóslat* úgy idézi Radnóti emlékét, hogy egyes szám első személyben mintegy „tovább ír” egy elveszett és megkerült eclogát (egy verslábbal megtoldva a hexametert , hogy ezzel is jelezze: nem plágiumvers, nem pastiche, amit ír, hanem Radnóti szellemének tovább éltetése). *Hiába József* címen megírta a magyar költészet egyik legszebb József Attila-versét, és végül a *Verskoszorú a Dunán*, ez a szintén hosszúvers méretű költemény az egyik legmeggrázóbb mai haza-vers. Képeiben megidéz költőket, történelmet és magát a történelmet a hátán úszató folyót, káprázatos képekkel, melyekben felismerhetjük Novák jellegzetes két-pólusú szerkesztését: „arcok fodrozódtak álmos üvegtestén/ légyottmosolyról / sortűztorz grimaszról / hömpölygött néma hírt // a magánygyémánttal karistolt elméjű költőre is / kit dinnyehéjuszály / kiköpött maghajósok vittek el / csak ő kacsintott...” Majd: „ A parton tűz, / s a tűzbe / nézett .../ A vízben fény / és Holdigézet.../ Víz a parton,/ tűz a vízben. / Arc a Holdban, part a fényben./ A tűz leég, / s a parton állva / a folyót is / hamvadni látja...” (67–72).

Novák Valentin biztonságérzetét a magyar kultúra értékeinek, elsősorban a költészet megmentésének és tovább vitelének szándéka adja. Ezért idéz olyan sok költőt (József Attilát sokszor, Radnóti is többször, Adyt, Nagy Lászlót, Kosztolányit, Janus Pannoniust, Balassit és kultúránkba integrálnak érzi, tehát a magyarokkal együtt az utókorra hagyja Tolsztojt, Okudzsavát, Ajtmatovot – és Senecát is).

A költő, akinek legszilárdabb fogódzója a költészet, igyekszik is megtartani mindazokat a költői eszközöket, amelyeket az emberi kultúra 2500 év alatt létrehozott. Kedveli az archaikus költészetnek azokat a mágikus formuláit, amelyeket a mai kor – posztmodern szójátékként – is alkalmaz: a szóbokrokat, a *figura etymologicákat*. A *Békelufi* című versben például a következő béke-szóösszetételeket sorolja, és nem is elsősorban a szójáték, hanem a mai nyelvből már kikopott régi fogalmak felidézéséért: békelufik, békegalambok, békepap, béketábor, *békepár*. Mindezen szavak előbányászása a kollektív emlékezetből szembeszáll azzal az igyekezettel, hogy megrajzolja az ember nélküli jövőt: „Idöntüliban lebeg az ember,/leszámol a történelemmel”) és a Föld pusztulását („Mért, *hogy a Kontinens elsüllyedt már, / s tűzelhalásos a Paradicsom? / A Mennyekben műholdféreg rág...*” 114–115). Az alliterációért az archaikus költészetbe, a mágikus mondókáig lehet visszanyúlni, kedvvel él is vele, főként, ha archaikus a téma: „ Dob döng dobog... Vén dór danaó danász...” Archaikust és középkorit – görögöt és germánt – ütköztet az *Égei csatá*-ban, s a kettő közti kibékülés lehetetlenségét a két nép verselési elvének alapvető különbségével illusztrálja: „ De vajon lesz-é / örök barátság kőlon és vers-/ láb – görög és teuton közötti?” (88) Bravúros az *Istenhegyi út* (Három tételben), amelynek autóbuszán görög turisták utaznak, hexameter-

ben, mai környezetben. (A három tétel címe nagyon szellemes: I. ÓDA , II. IDA; III. IDE, 84.) A triptichon mint szerkezet tetszik Nováknak: megírja *Triptichon-disztichon*-jait Janus Pannonius témájára (58); de ír panegyricust is - disztichonban – a költőhöz (59).

A *Sermo Super Sepulchrum* nemcsak jól csengő, alliteráló címében eredeti, hanem a groteszk-morbid ötlet miatt is: a költő fekszik a sírban, ahová – ismét a páternoszter-motívum! – „miatyánklifttel” lehet lemenni (123). A *Bp-i morze* sajátos formában szól: az S. O. S. ritmusában zakatol („ tititi titkos hely tititi / terem a városmély terein” stb. 28).

Novák Valentin menthetetlenül városi, még akkor is, ha menekül s városból, mert az utána megy. A különös fogócska ritmusa egyedi lelemény: a felező tizenkettest dobogtatja meg egy U U U U - - - - // U U U U - - - - sorozat: „De a fene város kioson utánad, / monoxidos szájú bitumentutalat” (60–61) Szómagiát űz felező négyesben (ritka forma!), nem öncélúan: a mű [*sámánda*] (21–23). Ebben fordul elő az a bizonyos páternoszter, ami az ég és a föld között szállítja a költő lelkét. Van még saját leleményű ritmusa: az [5. *mintapélda*] sorai 8 // 6 // 8 szótagszámú rendben követik egymást. Ennek a formának a magyar költészetben – ismereteim szerint – nincsen párja.

A nagy magyar haiku-divatból Novák Valentin sem akar kimaradni. *Haiku-bozót*-ot ír, amelyben modern eszközök (pendrive, pixel stb.) szerepelnek, majd egy József Attila- áthallás, valamint egy szocio-haiku a magyar népességszaporulatról:

Gangon Terike,
kiságyban a Ferike.
Lássuk, telik-e?

Fáradhatatlanul gyártja a szójátékokat, van köztük nyelvtörőjellegű: „Abrakadabra, agydarabka”, egyszavas: „imaszakadtan”, van kancsal rím: „lég és föld egyberegzése, / mezőkimonón árnygása”.

Novák Valentin kötete egy gondolkodó, vívódó, a kor nyújtotta problémákkal küszködő, nagyon tiszta és őszinte ember vallomása, a születésétől a kötet megírásáig. Bizonytalan világunkban és az ő saját bizonytalanságaiban szinte egyetlen biztos fogódzónak mutatkozik számára a magyar (és a világ) kultúrájának, elsősorban költészetének tisztelete, folytatása.

Jó úton jár: ez a kötet méltó folytatás.

Zsirai László

Szenvedéllyel horgászni

Szári Zsolt: Árnyékok a vízen

Szári Zsolt – a Kaposvárott 1967-ben született, jelenleg Fonyódon élő halászati szakmérnök – szívesen foglalkozik szépirodalommal, s immár hat esztendeje íróként is, nemcsak olvasóként. A *Vadászok emlékeiből* antológiásorozatban, a *Hévíz* folyóiratban és a *Magyar Horgász* című szaklapban jelentek meg elbeszélései. Eredményesen szerepelt a *Magyar Horgász* című szaklap 2007. évi irodalmi pályázatán, ahol I. és VI. helyezést ért el novelláival. Az *Árnyékok a vízen* című első könyvében tizenhat horgásztörténetet adott közre. Témáit személyes tapasztalatai szolgáltatták, s ez így is van rendjén, hiszen a legjobb műveket – szinte kivétel nélkül minden esetben – az író személyes átéltségének hőfoka hozza létre.

„*Sem a Balatonhoz, sem a horgászathoz, sem a nagypapa tanításaihoz nem lett hűtlen rövid időre sem. Ez derült ki a csendes szavakból a horgászatunk alatt, és ez tűnik ki e kötet elolvasása után is. Jó volt beülnöm azon a szép májusi hajnalon a szerző mellé a csónakba, és tudom, hozzám hasonlóan fog érezni a Tisztelt Olvasó is, ha kézbe veszi ezt a könyvet. A horgászírásokból emberi arcok, karakterek tűnnek majd elő, a fodorozódó vizekben halak csillannak fel, és közben susog a nádas, loccsan a víz, él a Balaton*” – írja az *Előszóban* Bokor Károly, neves horgászati szakújságíró.

A szerző horgászati kedvtelésének megalapozója nagypapa, *idős Szári István*, a Kaposvári Sporthorgász Egyesület akkori elnöke volt. Érthető tehát az a kötődés, ami miatt az unoka a nagypapa emlékének ajánlotta ezt a kötetet. A horgászat megszeret(t)ésének követendő példáját *Pelso Anya ölelése* című elbeszélésében dolgozta fel. A nagypapa és a kedves Szűnyog-szigeti horgászok alakja természetes módon tűnik fel írásaiban. Az elbeszélések fő sugallata a Balaton feltétel nélküli, őszinte szeretete; a kivételes természeti környezettel való együttélés, kikapcsolódás és a jó baráti társaság vonzalma. Ugyanis világosan kiderül ebből a horgásztörténetekkel áldott kötetből, hogy a horgászat igazi tartalma nem csupán a halszerzés, több annál: embereket összekapcsoló funkciója kétségtelen. Szári könyve ettől korszerű, hogy elidegenítően ható korunkban igyekszik példaként megmenteni mindazt a szeretetet-szolidaritást, ami az emberi lét lényegi jellemzője volt mindig, és az is kell, hogy maradjon, mert különben elveszünk. A nagypapa sírjának földjébe szúrt horog a *Mindenszenteki fogásokban* (megható a horgászatot záró akkord: mécsesek gyújtása a vitorlásán), a csónakkal eltévedt horgászok beszélgetése a *Novemberi ködben*, vagy egymás ugratása a *Mese egy*

horgászversenyről című elbeszélésben, de szinte kivétel nélkül a további írások is ezt a célt szolgálják: felmutatni egy kedvtelés, sport pozitívumait, megosztani a vízparton vagy csónakban horgászók élményeinek szívbeli napsütését.

Az utánozhatatlanul lebilincselő stílusú *Fekete István* természeti tisztánlátása, sajátos humora letagadhatatlanul befolyásolta a szerző létszemléletét, s írásmódjára sem maradt hatástalanul. Nagyon rokonszenves ez a hatás, mert Fekete alkotásai nem pusztán művészeti értékűek, hanem nevelnek is, jóra idomítják a lelket. Ahol „szundikáló mozdulatlanság”-ról, „viszkető melegség”-ről és hasonlókról olvashatunk, meg hogy „szaporázza lépteit az ősz”, ott a naturális, hétköznapi nyelven túliból is jelen van valami, az a készség, ami fenségesse emeli az elbeszélés szövedékét. Szári elbeszéléseinek eredeti zamata, kifejezéseinek színes, változatos, fordulatos egyéni íze, a realizmusába szőtt romantika arra enged következtetni, hogy mennyire sajátja a természetben otthonos ember létszemléleti hasonlósága az ugyancsak somogyi származású Fekete Istvánéval, aki szigorú erkölcsi mércét tartva őrizte meg írásaiban mindazt, ami az embert emberré teszi. Itt jut eszembe az a bölcsesség, amit *Németh László* így fogalmazott a *Tanú* című folyóirata bevezetőjében: „Az írás – erkölcs!”. Szerintem ezt az összes írónak bensőjéből vallandóvá kellene fogadnia, ugyanis az írás sikere – mint minden hiteles művészet esetében – elképzelhetetlen hatékony etikai tartalom nélkül.

Szári Zsolt feltételezhetően maga sem tudja igazán eldönteni, hogy kedvteléseinek – horgászat, vadászat, írás – mi lehet a helyes sorrendje, hiszen a szívének mindhárom egyaránt kedves. Horgászati témájú elbeszéléseinek és egyéb írásaik közös jellemzője: a szerző kétségtelenül egyértelmű emberi alapállása. Az *Árnyékok a vízen* című, ígéretes könyv szerzőjének, a Balaton szerelmesének, nyugodtan elhithetjük, hogy szenvedéllyel horgászni több, mint pusztán halat fogni. Aki együtt lélegzik a természettel, az önmaga is állandóan tanul, erősíti egészségét és fejleszti jellemét, s példájával-tanácsaival másokat is támogat az önbizalom-fejlesztésben.

Szerencsés dolog, hogy ezekből az elbeszélésekből a „víz hangja” mellett a Balatont akár aggodásig kedvelő emberek szívhangja is hallatszik.

(*Karassziusz Kiadó, Fonyód, 2008.*)

Marics Krisztina

Mátyus Aliz: Megkésett tavasz, el se jött tél

Miként vethetőek össze az évszakok az emberi élettel? Ha megkésik a tavasz, s el sem jön a tél, akkor valami nem a megszokott rendjén történik. Tél, tavasz, nyár, ősz... Ez a természet rendje. Ha a kikelet késik, és „el se jön” az ünnepélyes tél; Mi történik ekkor? Jó-e ez így?

Mátyus Aliz kötete két nagy részre tagolódik, melyeket műfajukat tekintve esszé-*novellákként* emlegetnek. „A világ tetején, fent” című rész főként személyes történeteket, a női lét és szerep megélésének letisztult élményeit tartalmazza, míg az ezt követő, a „Mi végre” teli van élettapasztalatokkal, s az ezekből levezetett magvas gondolatokkal, filozofálásokkal a világról, emberekről és társadalomról, ezek összefüggéseiről. A különálló részeket pedig egészé alakítja a széleskörű műveltség, a bölcsesség, és az élettel való betelni nem tudás, a folyamatos gondolkodás, az összefüggésrendszerek konstruálása. Mátyus Aliz birtokában egy olyan kifejezőkészség áll, mellyel közvetíteni képes hangulatokat, érzéseket, s az ezek közti lehetetnyi árnyalatokat. Nem mindig konkrét, néha csak utal. Ezzel atmoszférát teremt. Ilyen a kötet címe is. Egyfajta megmagyarázhatatlan, – Mátyus Aliz kifejezésével élve – „hát persze, hogy – tudás”, melyet nem egyértelműen fejez ki, inkább érzékletes ködösítéssel, érzésekkel fest, és ezzel szabad teret enged az olvasói továbbgondolásnak.

Az első rész írásai egymással összekapcsolódó elemeket tartalmaznak. Az író, nem naplószerűen, de életéből egy-egy meghatározó mozzanatot közöl, így felfedezhető a különálló szövegek közt egyfajta folyamatjelleg. Míg a művek határozottan elkülönülnek egymástól, szerkezetileg is egyéni világot alkotva, e határokon átvélő alakok megjelenése összekapcsolja őket. Ilyen alak például a „pécsi költő”, aki ezzel a megnevezéssel csupán a „Bebarangolom most a nyári mezőket”-ben szerepel, a szerkezetileg előtte álló műben szereplő férfival azonban kétségtelenül azonosítani lehet. S ebben a részben pedig nem más, mint a gyermek apja. Mátyus Aliz ezeket az egyezéseket nem tudatosítja kristálytiszta, emiatt sokszor olyan érzésünk támad olvasás közben, mintha a fel-felbukkanó szereplő már szerepelt volna a kötetben, és akkor vissza kell egy kicsit keresni és emlékezni.

Közös jellemzőjük az esszé-*novelláknak*, hogy bővelkednek szépirodalmi vagy művészi utalásokban, mely az intertextualitás révén tágítja a mű egész jelentéshorizontját. Ez a jelenség érzékelhető abban a részben, mely a címadó írásban található: Az író az „étcsaka félelme” ellen keresi a védelmet, melyet nem konkretizál. Az éjszaka félelme mögött valami megfoghatatlan rettenet sejlik fel, mely elől mintha nem lenne menekvés... És akkor jönnek az archaizáló sorok, szinte kiugrik a szövegekörnyezetből a régies mondatszerkesztés. Félelmet kelt, és ezzel hangulatot teremt. Az eszmefuttatásnak egy

meditáció leírása ad keretet, ahol maga az idő is egybefolyik. Régmúlt és jelen olvad össze: „Anyám kiabál át a fiamnak, élőnek a holt./ Huszonnyolc évvel a halála után kiabál.”

Aztán felsorakoznak a további jellegzetes témák: a női szerep dilemmája; hogy képes-e egy férfi igazán megérteni egy nőt? Lehetséges válaszként felvetődik, hogy íróként képes, példaként erre pedig Lorca szerepel, aki egy gazdája mellett megöregedő szolgálonő szerepében – Mátyus Aliz szerint – megírta a nőről való mindentudást.

Ebben a kontextusban egy másik értelmet nyerhet a „megkésétt tavasz, el sem jött tél.” Az idős hölgy, Markolf a jó anya szerepét játszó szolgáló, de mégis nő. Mindent jelent neki a fiatal gazdája, Perimplín, akár egy gondoskodó feleségnek a férje. Ennek ellenére mégis az ő feladata lesz megnősíteni őt. Ehhez saját magát kell legyőznie. El kéne jönnie a télnek, az érzelmek halálának, melyek Perimplínhez kötik, azonban az nem jön el. Kezdeményezése sikerrel jár, gazdája beleszeret egy Belisa nevű hölgybe. Így Markolf a halálakor már „nyugodtan pihenhet”.

A kötet címadó írása érdekes végkicsengést kap egy írói kérdésfelvetéssel: Miért mondja Goethe, és miért idézi Szerb Antal, hogy „A csillagokat, azokat nem akarjuk?” Akarjuk. Mindenki gondolja tovább, és keressen összefüggéseket! Csak az kell igazán, ami nincs? A legédesebb mindig a tiltott gyümölcs, melyről csupán álmodozhatunk, melyet nem érinthetünk meg, mint ahogy Markolf a álmodozhatott Perimplínről? Mátyus Aliz nem adja meg a választ, de sejteti.

Befejezésként egy érzékletes képet rajzol elénk: hajnalkák érkeztek az ablakkivágás tetejéig. Így kezdődik az ősz. Tehát az ősz virágzással kezdődik. Úgy pihen meg a természet, mint ahogyan Markolf távozik az élők sorából. Önkéntes visszavonulása két fiatal szerelmét eredményezte. Elmúlása hamvain az újjáéledés virágai nyílnak.

És ismét felvetődik a kérdés: Jó-e ez így? Ha megkésik a tavasz, és el sem jön a tél, valami nem tud véglegesen eltűnni. Valami, amiből fejlődni akarna egy új dolog. Nem tud bezárulni a kör, nem ér össze a folyamat alfája és ómegája, ettől sok minden olyan furcsává válik. Ezért a sok eszme-futtatás, egy olyan elem van a rendszerben, ami még feldolgozásra vár. Vajon melyik lehet ez az elem?

A „Mi végre” című rész első írásában talán válaszra akadhatunk. A szerző életének legnagyobb dilemmája a „hol lenni?” kérdés. Több írásban szó esik Mátyus Aliz tanyájáról, de szinte ugyanolyan tekintélyes részt kap a pápai múlt is. Olvashatunk édesanyja igazgyöngy fülbevalójának történetéről, művelt családjá kifinomult szokásairól, a Gresham-palotáról, - és művészi köréről. Ezek olyan körülmények, melyek közt cseperedve az író nő valóban művelt, a világ dolgaira nyitott és fogékony felnőtté válhatott. Azóta a fővárost is megszerette, de rájött, hogy igazán a Kiskunság kell neki. A jelen és a gyermekkor képei sejlenek fel a mű során, és szintetizálja őket az író nő, akit borzongatott a barokk pompa, viszont akinek szerves része is az.

Mátyus Aliz két világa közti sorrendiséget tükrözi a mű szerkesztése is. „A világ tete-

jén, fent” című rész fő színhelye a kiskunsági tanya, a második fő egységé, a „*Mi végre*” leginkább Pápán és Budapesten játszódik. Mégse lehet egyértelmű értékrendet felállítani, ahol az egyik helyszín lényegesen előkelőbb helyet foglalna el a szerzőnél.

A tanyáról szóló írások tán ezért rapszodikusak kissé. Fent-lent érzése van a befo-gadónak, végletek közt repülünk, hiányzik a „*kibirhatóságot segítő, az elviselhetetlen-séget enyhítő, emberre mért átmenet*”. Úgy forog körben az idő, mint a Buendiáknál Márquez *Száz év magány* című regényében, (ahol az emberekre rátör az álmatlansági kór. – Hozza az érzékletes hasonlatot a szerző az „*Esőben*” című írásban).

Az érzelmek intenzitása és az ellentétes hangulatok egymásnak ütközése feszültséget indukál, s ahogyan a természetben is lenni szokott, a hideg és meleg összefeszülésénél, villámlik, és esik. Az eső toposza többször előkerül, ugyanúgy, mint a visszatérő ala-kok szövegkohéziót alkotnak a különálló esszénovellák közt. Márquez regényében a Buendiáknál a szünni nem akaró esőnek bizonyos tanulmány szerint bibliai utalása is van: a folyamatos felhős szakadás az özönvíz történetével párhuzamban nyer többletje-lentést.

Mátyus Aliz kötetében is egyfajta megtisztító szerepe van az esőnek. S az első részt záró írásban található is egy fontos megállapítás: „*Hinni kell, hogy mindig jöhet a pilla-nat, amikor az ember megéli a teljességet.*”

A hit is tehát egy olyan jegy a könyvben, mely átível az esszénovellák határán. Főleg az első részben jelennek meg az ezzel kapcsolatos utalások.

Az alak, aki azonban a legtöbb írásban felbukkan vissza-visszatérve, nem más, mint az író fia, Bence. Amikor ő megjelenik, az anyai szerep megnyilvánulásai meghitt-séget oltanak a sorok közé. Számomra legemlékezetesebb azon epizód, mikor a kisfiú ugránczik, s aztán gyermeki természetességgel és kíváncsisággal feltesz édesanyjának egy kérdést: „*Mondd, anya, te híres vagy?*” – Ennek hatására pedig a szerző hosszasan dilemmázik. „*Miért? Ő szeretné? Kérdezi, mert akarná?*” S meg is születik az elhatáro-zás az ösztönzés hatására. – „*Akkor majd az leszek.*”

A kötet borítóján egy fiú ugránczik önfeledten az ágak közt. Biztos forrásból tu-dom, hogy a fotó a szerző fiát ábrázolja. Már nem kicsi, bár nem látszik az arca, háttal van a szemlélődőknek, és arccal az előtte álló rengetegnek. Vajon milyen helyszín lehet az ágas-bogas? A kondor- vagy balázspusztai tanya egy része? Esetleg a *Madársziget*, melyre Bence édesanyja édesapját vezette el egykor? A Madársziget, melynek egyedüli sajátossága a *vasaló*, egy varázslatos pihenőhely, s mely máig ott áll e mesés helyen?

Ezt nem tudom biztosan, azonban egyértelmű, hogy a borítókép remekül harmo-nizál a mű tartalmával. Sűrű atmoszférájában az indázó gondolati szálak titokzatossá szövik a művet, úgy, ahogyan egymást keresztező ágak az erdőben. S bennük száguld egy fiú, aki az író egész életére hatást gyakorol, akít az égből kapott ajándékba.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2013.*)